

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ШАНДРУК СЕРГІЙ КОСТЯНТИНОВИЧ

УДК 159.923 : 378.4

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор психологічних наук, професор
Фурман Анатолій Васильович,
Тернопільський національний економічний університет, завідувач кафедри психології та соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Карпенко Зіновія Степанівна,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології;

доктор психологічних наук, професор
Хомуленко Тамара Борисівна,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, завідувач кафедри практичної психології;

доктор психологічних наук, професор
Шевченко Наталія Федорівна,
Запорізький національний університет, завідувач кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності.

Захист відбудеться «22» квітня 2016 року о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 в Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «21» березня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Бабчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку України потрібні високопрофесійні творчі фахівці, що зумовлено стрімкими змінами у соціально-економічній сфері суспільного життя країни. Виникає питання докорінної зміни системи підготовки майбутніх професіоналів, котра має орієнтуватися на виклики повсякдення і передбачати їх продуктивне розв'язання в майбутньому. Передусім це стосується фахівців соціогуманітарної сфери, які відповідальні за сприятливий психологічний клімат в українському суспільстві. Водночас для вирішення саме цих складних завдань неодмінно залучатимуться психологи з метою надання відповідної допомоги різним верствам населення та своєчасного попередження прогнозованих відхилень у психосоціальному розвитку осіб різних статі і віку. До фахівців психологічного профілю істотно зростають вимоги стосовно їх підготовленості до фахового практикування в нових умовах та спроможності до професійного креативного вчинення. У зв'язку з цим докорінного трансформування потребує система підготовки психологів-професіоналів, що передбачає широке застосування інноваційно-продуктивних форм, методів і засобів розвитку їх професійних творчих здібностей задля зреалізування креативного потенціалу як у навчанні, так і подальшому трудовому житті. Звідси постає проблема побудови моделі становлення творчої особистості сучасного фахівця та з'ясування психодидактичних умов її практичного впровадження.

У психологічній науці з різних теоретичних позицій досліджено проблеми активізації творчої пошукової активності учнів та студентів (А.М. Алексюк, Л.К. Велитченко, З.Н. Курлянд, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, С.М. Симоненко, А.В. Фурман, О.Я. Чебикін, В.М. Ямницький та ін.), розвитку інтелектуальних і творчих спроможностей особистості (Дж. Гілфорд, В.Д. Дружинін, Г.С. Костюк, Н.С. Лейтес, С.Д. Максименко, О.П. Саннікова, М.Л. Смульсон, О.Б. Хомуленко, Т.М. Яблонська та ін.), становлення творчої особистості (Д.Б. Богоявленська, Л.П. Журавльова, З.С. Карпенко, В.В. Рибалка, В.А. Роменець, Е.П. Торранс, В.М. Ямницький та ін.), інноваційних моделей проблемного та проблемно-діалогічного (А.В. Брушлинський, Л.К. Велитченко, І.О. Ільницька, І.Я. Лернер, М.І. Махмутов, П.І. Підкасітий, В.І. Подшивалкіна та ін.) і модульно-розвивального (А.В. Фурман, О.Є. Фурман та ін.) навчання, психологічного змісту, форм і методів підготовки фахівців соціономічних професій (І.В. Бужіна, Ж.П. Вірна, Т.В. Дегтяренко, М.Й. Казанжи, Ю.Б. Максименко, А.В. Массанов, В.Г. Панок, Е.О. Помиткін, В.В. Плохих, В.В. Рибалка, А.В. Сергєєва, Л.А. Снігур, М.І. Томчук, В.М. Чернобровкін, Н.Ф. Шевченко та ін.). Водночас в указаних дослідженнях недостатньо розкрито питання специфіки, закономірностей та організації інноваційно-пошукової діяльності майбутніх фахівців-психологів, зокрема розвитку в них професійних творчих здібностей. Отже, виникає потреба у створенні цілісної психологічної моделі становлення творчої особистості професіонала у сфері прикладної психології на засадах нових концептуальних підходів. Саме актуальність та доцільність вивчення цієї проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи «Психологічні засади розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота входить до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри психології та соціальної роботи «Соціокультурна миследіяльність як методологічна основа психосоціальної роботи» Тернопільського національного економічного університету (державний реєстраційний номер 0109U000042). Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (протокол № 9 від 25.10.2001 р.) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол №3 від 27.03.2003 року).

Мета дослідження полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробці цілісної концепції розвитку креативності і професійних творчих здібностей майбутніх психологів.

Відповідно до мети поставлені такі **завдання**:

1) висвітлити теоретико-методологічні засади розвитку професійних мислення, творчості, креативності і діяльності майбутніх фахівців-психологів;

2) здійснити методологічне обґрунтування та експериментальну перевірку концептуальної моделі професійних творчих здібностей студентів психологічного профілю, створити типологію творчих спроможностей практичного психолога, подати сутнісну характеристику рівнів розвиненості творчих здібностей і креативності студентів-психологів;

3) проаналізувати форми, методи і засоби формування професійних творчих здібностей майбутніх психологів та подати їх змістовну психологічну характеристику;

4) виокремити психолого-педагогічні умови та чинники розвитку професійних творчих здібностей студентів психологічного профілю, охарактеризувати оргдіяльнісну гру як інтегральну основу становлення особистості психолога-професіонала;

5) теоретично, методологічно й емпірично обґрунтувати та експериментально перевірити циклічно-вчинкову технологію формування творчих спроможностей студентів-психологів і запропонувати модель розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів.

Об'єктом дослідження є професійне становлення особистості психолога у часопросторі сучасного ВНЗ.

Предмет дослідження становлять психологічні закономірності розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів.

Гіпотези дослідження:

1) якість професійної освіти покращиться за умови актуалізації творчого потенціалу і підвищення вчинкової активності студентів-психологів, коли фундаментальне особистісне знання, пізнавальні та практичні вміння і навички становлять креативний матеріал, що використовується для зреалізування фахово зрілої миследіяльної організації процесу розв'язання творчих проблем і завдань;

2) професійні творчі здібності мають логіко-канонічну структуру вчинку, сукупно забезпечують інтегральну психосоціальну спроможність особистості до:
а) актуалізованого поєднання у професійній діяльності когнітивних і креативних процесів під час постановки і вирішення проблемних виробничих завдань

(ситуаційний компонент); б) психологічного конструювання вмотивовано креативного пошуку способів розуміння професійної ситуації та вибору оптимального з них (мотиваційний); в) нестандартного професійно-діяльного вчинення, спрямованого на відкриття нового способу вирішення проблеми під час виконання завдань фахової діяльності (діяльний); г) критичної рефлексії результатів здійсненої продуктивної діяльності, цілеспрямованості і самоактивності у синтетично-вибірковому застосуванні здобутого способу розв'язку проблемного завдання та набутих знань і прийомів творчої роботи задля компонентного опанування новими професійними ситуаціями (рефлексивний компонент учинку);

3) конкретизація та застосування логіко-психологічної схеми вчинку творчості до умов освітнього процесу підготовки практичних психологів указує на чотирикомпонентну структуру ситуаційно актуалізованих їхніх професійних творчих здібностей: емоційно-когнітивний (уміння ситуаційно мобілізувати власну психодуховну енергетику, цілеспрямованість), потребо-мотиваційний (потреби, мотиви, цілі творчих виявів особистості, виникнення інтересу до професійної творчої діяльності), комунікативно-продуктивний (зреалізування оптимального стилю спілкування, обговорення процесу творчого вчинення, практичне здійснення професійно-креативної діяльності) та професійно-креативний (свідомий контроль за результатами власного творчого вчинення та рівнем свого креативного розвитку чи/або індивідуальних досягнень);

4) інтегральною інноваційно-психологічною умовою розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів, котра поєднує креативно зорієнтовані форми, методи і засоби їхньої освітньої активності, є організаційно-діяльнісна гра як реальне створення спроектованого довкілля.

Теоретико-методологічною основою дослідження є:

а) психологічна теорія вчинку В.А. Роменця і напрацювання, здійснені українськими (І.В. Данилюк, Т.С. Кириленко, П.А. М'ясоїд, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко та ін.) і російськими науковцями (М.М. Бахтін, М.С. Гусельцева, С.Л. Рубінштейн та ін.) в напрямку збагачення цієї теорії;

б) системомиследіяльнісна методологія, у тому числі теорія і практика організаційно-діяльнісних ігор Г.П. Щедровицького, та здобутки його філософської школи (Ю.В. Громико, В.Л. Данилова, Л.М. Карнозова, В.Г. Марача, М.В. Рац, В.М. Розін, Б.В. Сазонов, П.Г. Щедровицький та ін.);

в) вітакультурна методологія з її концепцією професійного методологування та циклічно-вчинковим підходом у розвитку науки з його базовими принципами, концептами і закономірностями (О.С. Морщакова, І.С. Ревасевич, А.В. Фурман, О.Є. Фурман та ін.).

Методи дослідження збалансовано відібрані і розмежовані за науковими критеріями комплексності та всебічності на три групи:

– теоретичного пізнання: системного аналізу об'єкта та предмета дослідження; поєднання історичного й логічного методів у дослідженні проблеми і способів її розв'язання; філософського і наукового методологування; виокремлення підсистем складних об'єктів та їх системний аналіз; інтегральні підходи до вивчення професійних творчих здібностей; категоризації; типологічного підходу; мисленнєвого моделювання із використанням циклічно-вчинкового і

компетентнісного підходів до розвитку професійної креативності студентів в освітньому процесі ВНЗ;

– експериментального вивчення розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів: у констатувальному етапі експерименту – аналіз продуктів діяльності, спостереження, анкетування, тестування, що були використані з метою вивчення психологічних механізмів, критеріїв і компонентів професійних креативних спроможностей студентів психологічного профілю; у формувальному етапі експерименту – система форм, методів і засобів формування професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів, експериментальна перевірка ефективності циклічно-вчинкової технології розвитку творчих обдарувань майбутніх психологів-практиків; методи статистичної обробки даних, що були використані задля кількісної і якісної інтерпретації та узагальнення результатів дослідження, зокрема статистичний пакет для соціальних наук SPSS Statistics 17.0.

– експертно-діагностичного практикування: психодидактичного анкетування, креативного тестування; експертних оцінок; методологічної і науково-психологічної експертиз. Крім наведених методів, вірогідність здобутих наукових результатів і висновків забезпечена ґрунтовністю широкої експериментальної апробації наукових результатів.

Комплекс методик склали: тест «Дослідження розумових здібностей» (Т.І. Пашукова), методика діагностики емпатійних здібностей (В.В. Бойко), модифікований тест-опитувальник А. Мехрабіана, методика «Виявлення комунікативних та організаторських схильностей – 2» (Б. Федоришин, В. Синявський), тест «Дослідження вербальної креативності» (Е. Торранс), методика «Образ професійного «Я» особистості» (О. Сергєєнкова).

Експериментальна база дослідження упродовж 2004–2015 років охоплювала сім ВНЗ: Тернопільський експериментальний інститут педагогічної освіти, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Чернігівський національний педагогічний університет імені Івана Франка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

Загальна чисельність вибірки склала 931 особу віком від 17 до 33 років (464 особи чоловічої та 467 жіночої статі).

Наукова новизна та значущість одержаних результатів.

– *уперше*: запропонована концептуальна модель професійних творчих здібностей у студентів-психологів, що охоплює два цикли реалізації кожною особистістю власного творчого потенціалу як у напрямках розвитку емоційно-когнітивних, потребо-мотиваційних, комунікативно-продуктивних та професійно-креативних спроможностей, так і в аспектах готовності випускника до пошукової творчої активності – актуалізації творчого потенціалу, здійснення продуктивної діяльності, критичної рефлексії та ін.;

створена нова типологія професійних творчих здібностей практичного психолога, що ґрунтується на циклічно-вчинковому підході та охоплює 16 типів цих здібностей, які виокремлені за двома критеріальними ознаками (компонентами готовності до креативного діяння і психологічними компонентами вказаних

здібностей), подана сутнісна характеристика чотирьох порівневих блоків розвиненості творчих здатностей майбутніх психологів стосовно їх основних компонентів (емоційно-когнітивного, потребо-мотиваційного, комунікативно-продуктивного та професійно-креативного);

введено у понятійно-категорійне поле психології поняття «професійні творчі здібності», обґрунтовані його зміст, структура та співвідношення з іншими поняттями («професійна креативність», «професійна творчість» та ін.);

доведена ефективність застосування організаційно-діяльнісних ігор в освітньому процесі підготовки практичних психологів як інтегральної умови актуалізації та розвитку їх творчого потенціалу і спроможності до креативного вчинення у майбутній професійній діяльності;

– *уточнено і конкретизовано* категорії «творчість» і «творчі здібності», поняття «креативність» у психологічній науці, логіко-психологічну структуру професійної креативності особистості;

– *удосконалено* форми, методи, засоби та інструменти циклічно-вчинкового підходу як у розвитку психологічної науки, так і в досвіді здійснення пошуково-інноваційної діяльності студентів-психологів;

– *подальшого розвитку набули:* методологічні ресурси психологічної теорії вчинку; уявлення про вчинкову біциклічність становлення професійних творчих здібностей і креативності як про певне згармонування активізаційних впливів соціуму на особистість та її самоактуалізаційних зусиль; принципи використання системи методів і засобів розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у навчально-методичному забезпеченні викладання навчальних дисциплін, а саме у спецкурсі «Психологія професійної креативності», практикумі розв'язання практичних психологічних проблем, ігровому психологічному тренінгу (на засадах оргдіяльнісної гри), гри-тренінгу на тему «Шляхи актуалізації творчих здібностей та умови розвитку професійної креативності». Визначено напрямки розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів згідно із принципами циклічно-вчинкової технології, обґрунтовано практичне застосування в освітньому процесі умов стимулювання творчої активності і креативного потенціалу студентів у продуктивному зреалізуванні майбутніх професійних завдань; узагальнені результати можна використати у ході підготовки психологів, зокрема при розробці лекційних курсів навчальних дисциплін психологічного спрямування, особливо спеціалізовано професійних, та програм психологічних практик.

Узагальнені результати дослідження впроваджені в освітній процес Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 15/322 від 23.05.2015 р.), Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України (довідка № 85 від 22.06.2015 р.), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 016/524 від 24.06.2015 р.), Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя (довідка № 2/28-1718 від 25.06.2015 р.), Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (довідка № 31 від 25.06.2015 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка

№ 1236 від 30.06.2015 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 740 від 30.06.2015 р.).

Особистий внесок здобувача в роботах, що були виконані у співавторстві: методологічне обґрунтування вихідних концептуальних положень стосовно вивчення проблеми застосування оргдіяльнісних ігор у вищій школі, виокремлення теоретико-методологічних засад розвитку професійної креативності майбутніх фахівців, дослідження соціально-психологічних умов використання ОДІ у підготовці фахівців для розвитку їхньої професійної мислєдіяльності, визначення показників професійного розвитку та креативного вчинення майбутніх практичних психологів.

Вірогідність і надійність отриманих результатів забезпечується аргументованим використанням форм, методів, засобів та інструментів системно-мислєдіяльнісної методології, теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; валідністю та адекватністю психодіагностичного інструментарію поставленій меті, завданням, об'єкту і предмету пошукування; репрезентативністю вибірки; застосуванням сучасних математичних процедур для обробки та аналізу отриманих результатів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження обговорювалися на: міжнародних науково-практичних конференціях «Теоретичні основи та сучасні моделі розвитку національної економіки в умовах інтеграційних процесів» (м. Тернопіль, 2009 р.), «Соціально-психологічні виміри професійної майстерності особистості в умовах глобалізованого світу» (м. Тернопіль, 2013 р.), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (м. Київ, 2011-2013 рр.); всеукраїнських науково-практичних конференціях «Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах» (Тернопіль, 2002 р.), «Теорія і практика особистісно-орієнтованої освіти» (м. Запоріжжя, 2003 р.); восьмій міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовплив» (2011 р.), на засіданнях кафедри психології і соціальної роботи, НДІ методології та економіки вищої освіти Тернопільського національного економічного університету (2011-2015 роки).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук «Психологічні особливості загальної і творчої обдарованості учнів молодшого підліткового віку (на матеріалі сільських загальноосвітніх шкіл)» захищено в 1995 році. Положення та висновки у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні результати дослідження відображені в 46 публікаціях, із яких 3 монографії (у тому числі 1 одноосібна); 22 статті – у фахових наукових виданнях України; 10 статей у міжнародних наукових виданнях інших держав та виданнях, що включені до наукометричних баз даних; 11 – в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (358 найменувань, з них іноземними мовами – 16). Загальний обсяг дисертації становить 458 сторінок, основний зміст роботи викладено на 372 сторінках. Робота містить 15 таблиць на 7 сторінках та 12 рисунків на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет і мету, сформульовано гіпотезу, завдання, висвітлено методологічні та теоретичні засади дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, наведено здобуті результати, визначено їх аргументованість, окреслені етапи дослідження, його методи та експериментальна база.

Перший розділ «Категорійний аналіз творчих здібностей особистості» характеризує проблематику філософських та психологічних параметрів творчості, креативності та творчих здібностей особистості, а також сутнісно визначає зміст поняття «професійні творчі здібності майбутніх практичних психологів».

Творчість як психодуховне явище виникає у процесі становлення особистості як індивідуальності. Кожна потенційно обдарована людина прагне чогось нового. Так, П. Тейяр де Шарден доводить, що людиною рухає щось невичерпне, непереборне прагнення до нового, ще досі не існуючого, а П.К. Енгельмаєр стверджує, що «творчість – це життя, а життя – це творчість».

Предметом психології творчості здебільшого є творчий шлях талановитої чи геніальної особистості, її здобутки у різних сферах життєдіяльності. У цьому змістовому форматі проблема творчості осмислюється мислителями з найдавніших віків, хоча й донині залишається відкритою. Давньогрецьких філософів цікавило, які методи можна застосувати, щоб розвивати в учнів творче мислення, яке б створювало новий продукт і сприяло б новоутворенням у пізнавальній діяльності. Достеменно упредметнення психології творчості як науки становить перш за все творча діяльність у контекстах культури, мистецтва, побуту, діалогічної взаємодії особистостей. Учені-генетики запевняють, що кожна людина генетично унікальна і в цій історії не було і не буде двох генетично ідентичних осіб. Відтак важливою умовою особистісної творчості є сприйняття людиною нових ідей та її здатність виявляти і знаходити оптимальні способи розв'язання новопосталих проблем.

Творчість – це така продуктивна діяльність, у результаті якої створюється новий продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, неповторюваністю чи неочікуваністю, а також характеризується значимістю, корисністю, красою, простотою та гармонійністю, передбачає ефективне, красиве та/або гуманне розв'язання проблеми, конфліктів, сприяє самоактуалізації, самовираженню і самотворенню особистості.

Як категорійне поняття «творчість» – це важливий мисленнєвий інструмент сучасного психологічного дискурсу, що характеризується максимальним обсягом (охоплює широке поле людської практико-перетворювальної діяльності та її форм, методів, засобів, механізмів, технік і процедур) і мінімальним змістом, що істотно ускладнює його психоситуаційне логіко-змістове визначення.

Теоретичний аналіз творчості як психологічного феномену вказує на наявність його таких сутнісних ознак: по-перше, творчість – складне, комплексне психодуховне явище, що зумовлене всім розмаїттям соціально-психологічних і психофізіологічних передумов; по-друге, творчо-пошукова діяльність людини сприяє розвитку її і як особистості, і як індивідуальності, де вирішальну роль у розгортанні творчого процесу відіграє творче мислення; по-третє, для зреалізування

творчого потенціалу особи потрібні об'єктивні і суб'єктивні умови, котрі впливають також, крім наявності і розвиненості творчих здібностей, на результативність її персоніфікованих творчих домагань.

Шкільна освіта сьогодні більше зорієнтована на середнього учня, а професійна та вища – на типового фахівця та посереднього студента, що істотно утруднює підготовку креативних фахівців загалом і практичних психологів, зокрема. Креативність – це та важлива риса-якість особистості, котра вказує на її здатність до продукування неординарних і нестандартних ідей, уникати в мисленні типових схем, швидко розв'язувати життєві проблемні ситуації.

В аналітичному розрізі креативність стала предметом вивчення для багатьох зарубіжних і вітчизняних психологів, зокрема, Д.Б. Богоявленської, Е. Боно, Дж. Гілфорда, В.М. Дружиніна, Г.С. Костюка, К.К. Платонова, Я.О. Пономарьова, Е. Торранса, Д.В. Чернілевського та ін. Як своєрідне осереддя професійних творчих здібностей, креативність – це здатність особистості до створення нового в духовному чи матеріальному вимірах, реальне підґрунтя розвитку економіки, важливий фактор створення суспільства знань, а тому й обов'язковий атрибут компетентності і професійної майстерності майбутніх практичних психологів. Для психолога вкрай важливими є саме професійні творчі здібності, адже він, працюючи у сфері освіти, культури чи охорони здоров'я, завжди здійснює багатозмістову психологічну роботу, поєднуючи теоретизування, миследіяння, конструювання, експериментування і точно вивірене практикування задля основного – розв'язання конкретної психосоціальної проблеми клієнта чи окремого групового суб'єкта повсякдення.

Професійні творчі здібності – це інтегральна психосоціальна здатність особистості до здійснення вчинку творчості, й відтак до взаємодоповнення чотирьох спроможностей у їх логіко-канонічній циклічності: а) актуалізованого поєднання у професійній діяльності когнітивних і креативних процесів під час постановки і вирішення проблемних виробничих завдань; б) психологічного конструювання вмотивовано креативного поля миследіяльного опрацювання розв'язків професійних ситуацій та вибору оптимального з них; в) нестандартного професійно-діяльного вчинення, спрямованого на відкриття нового способу вирішення проблеми під час виконання завдань фахової діяльності; г) критичної рефлексії результатів здійсненої продуктивної діяльності, цілеспрямованості і самоактивності у синтетично-вибірковому застосуванні здобутого способу розв'язку проблемного завдання та набутих знань і прийомів творчої роботи задля вирішення нових професійних ситуацій.

Пропоноване визначення змісту та обсягу поняття «професійні творчі здібності» враховує досвід теоретизування на предмет витлумачення психологічної специфіки здібностей у вітчизняній психології (В.Д. Дружинін, В.В. Клименко, А.Б. Коваленко, Г.С. Костюк, В.О. Моляко, В.Д. Небиліцин, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, Б.М. Теплов та ін.) і водночас має такі переваги: по-перше, базується на відомих критеріальних ознаках здібностей як індивідуально-психологічних особливостей поведінки і діяльності людини; по-друге, поєднує особливості-здатності когнітивно-стильового характеру і креативні процеси у повсякденному здійсненні професійної діяльності; по-третє, відображає реальну

феноменологію проблемного перебігу творчого процесу у рамках індивідуальної та групової мислєдїяльностї фахівцїв як професїоналїв; по-четверте, реалїзує логїко-психологїчну структуру вчинку як засїб методологування при осмисленнї психозмїстового наповнення концепту «професїйні творчі здїбностї».

Професїйна пїдготовка майбутніх фахівцїв психологїчного профїлю є насамперед пїдготовкою до творчо насиченої психологїчної дїяльностї і взаємодїї, котрі передбачають використання комплексу спеціальних психодїдактичних засобїв, спрямованих на розвиток творчої самоактуалїзацїї, творчих здїбностей та професїйної креативностї майбутніх психологїв.

У другому роздїлі «Концептуальна модель розвитку професїйних творчих здїбностей студентїв психологїчного профїлю як продукт циклїчно-вчинкового пїдходу» змїстовно охарактеризовано психологїчні передумови розвиненостї творчих спроможностей психологїв-професїоналїв, обґрунтовано методологїчний пїдхїд до вивчення креативностї студентїв-психологїв, і на цїй основї створена структурно-функцїональна модель професїйних творчих здїбностей, яка експериментально перевїрена на предмет взаємозалежностї компонентїв указаних спроможностей, визначено рївні розвиненостї цих компонентїв у майбутніх практичних психологїв.

На пїдставї аналізу лїтературних джерел встановлено, що науковцї (Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, М.І. Дяченко, Л.О. Кандибович, В.О. Моляко, К.К. Платонов, М.І. Томчук та їн.), котрі вивчають проблему формування готовностї студентїв ВНЗ до професїйної дїяльностї, вїдносять до її структури наступні складовї: мотиви вибору професїї, професїйну спрямованїсть (позитивне ставлення до своєї професїї, настановлення на продуктивну дїяльнїсть), професїйно значущї якостї особистостї; широкий обсяг знань, умїнь і навичок; освоєні норми і вїдїбранї цїнностї; емоцїйні та вольовї властивостї студента, його психїчні стани і тенденцїї.

Водночас їснують доволї рїзні психодїдактичні пїдходи до визначення змїсту та обсягу поняття «готовнїсть до професїйної дїяльностї». Це пояснюється тим, що розглядаються рїзні види, способи та рївні готовностї, має значення й те, до якого конкретного виду чи типу дїяльностї належить названа готовнїсть. Тому у розкриттї структури готовностї до окремої дїяльностї пїтрібно враховувати її предметно-цїльову та змїстово-операцїйну специфіку й фактори, якї впливають на структурну будову вказаної готовностї.

Аргументовано констатована наявнїсть розбїжностей у теоретичних уявленнях науковцїв стосовно оптимального набору компонентїв, якї долучаються до структури готовностї особистостї до професїйної дїяльностї. Здебїльшого дослідники обґрунтовують чотирикомпонентну структуру, виокремлюючи мотивацїйний, пїзнавальний, емоцїйний і вольовий компоненти. Найповнїшою є концепцїя М.І. Томчука, що зреалїзовує особистїсний пїдхїд до розумїння сутностї цього результатуючого явища: психологїчна готовнїсть – це стїйке, багатоаспектне утворення особистостї, котре охоплює низку компонентїв, адекватних вимогам змїсту та умовам дїяльностї, якї сукупно дають їй змогу успішно здїйснювати, характеризуючи персональну придатнїсть до виконання квалїфїкацїйних вимог конкретної дїяльностї.

Специфіка професійної діяльності практичного психолога зумовлює високі вимоги до його особистості як фахівця, до психологічної надійності, відповідальності, компетентності, самоактуалізованості. Виходячи із цього, готовність студентів-психологів до професійної діяльності – це: а) активний афективно-мотиваційно-когнітивний стан особистості, який спричиняє й уможливорює психологічну діяльність; б) результат-наслідок, що характеризується внутрішньою налаштованістю особи на певну поведінку і вчинки при вирішенні професійних завдань на конкретному робочому місці; в) якість особистості, котра визначає установки й домагання на певне індивідуальне бачення психологічних ситуацій, проблем, завдань; г) самовизначення і цілеспрямоване вираження особистості як її стійкі характеристики, що у взаємодоповненні становлять істотну внутрішню передумову успішності психологічної діяльності у згармонуванні низки засадничих чинників чотирьох чинників; д) позитивне ставлення до праці загалом і конкретної діяльності чи професії, зокрема; е) адекватність вимогам діяльності набором сформованих в особи рис характеру, темпераментальних властивостей, особистісної спрямованості, здібностей; ж) ґрунтовні знання та освоєні норми, сформовані уміння, навички, гуманні цінності і смисли; з) професійно важливі особливості та актуалізування сприйняття, уявлювання, уважності, розуміння, мислення, а також перебігу емоційних, мотиваційних і вольових процесів.

Водночас у такій готовності значущу роль відіграє творчий компонент, професійна креативність як можливість відтворювати і творчо змінювати продукти психологічної праці, стаючи у цьому процесі активним суб'єктом, відповідальною особистістю, вчинково креативною індивідуальністю. Для майбутніх практичних психологів це передбачає максимальну орієнтацію на проблемно-творчий характер освітньої діяльності, надбання ними власного творчого досвіду. А це зреалізовується тоді, коли наступник потрапляє в довкілля, що вимагає від нього максимально свідомого і самостійного вивчення як навчального матеріалу, так і освітнього змісту, забезпечуючи тим самим свій різнобічний розвиток і самоформування себе як креативної особистості.

Реалізація теоретичних засад і прикладних аспектів розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів зумовила вибір та застосування оптимального методологічного підходу, яким у нашому випадку виявився циклічно-вчинковий підхід із його базовими принципами, концептами і закономірностями. Саме цей підхід дав змогу встановити такі найважливіші закономірності розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів: а) прогресивна наступність етапів циклічного перебігу особистісного креативного вчинення розпочинається з виникнення проблемних ситуацій, виявлення оригінальних способів їх розв'язку, появи вмотивованого креативного поля та завершується розумінням нового способу розв'язання проблеми і критичним усвідомленням особистісної динаміки та результату створення продукту творчості; б) циклічність розгортання процесу створення особою творчого продукту закономірно призводить до розуміння змісту та особливостей пошуково-мисленнєвої креативної роботи, досягнення і відшукування шляху-способу розв'язання проблеми і рефлексії творчо зорієнтованої самоактуалізації особистості; в) метасистемність у становленні професійної креативності фахівця, виявляючись у

сукупності стратегій пошукування (аналогізування, комбінування, реконструювання тощо), є підґрунтям креативного проектування оригінального чи власне нового продукту; г) самоорганізація творчого процесу особистості як синергійна сукупність інтелектуально й екзистенційно узгоджених поведінкових і вчинкових етапів творення актуалізує потенціал її вольової, розумової, мотиваційної, комунікативної активності та спричиняє вироблення нею креативного підходу до ефективного зреалізування виробничих чи суто ділових завдань.

Креативне вчинення майбутніх практичних психологів передбачає циклічне втілення на практиці низки етапів: від виникнення проблемних ситуацій, виявлення оригінальних способів їх розв'язку, появи вмотивованого креативного поля до розуміння нового способу розв'язання психологічної проблеми і критичного усвідомлення особистісної динаміки та результату створення продукту психологічного практикування. У такий спосіб уреальнення оптимізує циклічний розвиток учинку творчості психологів-професіоналів, що деталізує й умістовлює створення окремого продукту (способу професійної дії, розв'язку психологічної проблеми тощо).

У становленні креативної особистості психолога-професіонала має місце метасистемність, яка виявляється в наборі таких періодично зорганізованих процесів-підсистем пізнавальної пошукової діяльності, як стратегія і тактика зреалізування психологічної продуктивної праці (головний напрямок пошуку і розробки, який підпорядковує всі інші акти творчої діяльності і водночас забезпечення технологічного перебігу її практичного становлення), у тому числі й вивчення умов творчого завдання (підготовчі дії), формування творчого проекту (дії планування), діяльне втілення названого проекту (реалізація) та оцінку отриманого продукту творчості (рефлексія успішності креативної психологічної діяльності).

Максимальний ефект творчої діяльності досяжний за умови, коли всі елементи і підсистеми працюють в одному напрямку – створення якісного продукту творчості, що супроводжується посиленням креативного потенціалу особистості. У цьому разі синергійність – це своєрідний підсумок професійного розвитку фахівця психологічного профілю, що уреальнює покращення продуктивності та результативності психологічної праці, вона є особливою формою і якістю перебігу творчого саморозвитку психолога-практика, вдосконалення його професійної майстерності, вироблення ним креативного підходу до виконання виробничих завдань. Іншими словами, синергійність – це здатність психолога до пошуково-інтелектуальної самоорганізації, полідіалогічної колективної взаємодії, інтелектуально й екзистенційно узгоджених поведінкових і вчинкових актів творення, актуалізації потенціалу мотиваційної, розумової, вольової підсистем професійної креативності.

Циклічно-вчинковий підхід дає змогу цілісно та синергійно розглянути і збагатити значеннєво-сміслове поле розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів. Передумовою цього є створення психодидактичних умов, розробка і впровадження такої освітньої моделі, яка відображає системотвірну і смислоутворювальну сукупність причин та обставин у креативному пізнанні та мислепродуктивній діяльності й у такий спосіб реалізує становлення творчої особистості. Пропонована модель містить сукупність якісних і

кількісних характеристик-елементів творчості загалом і творчого потенціалу особистості зокрема в динаміці актуалізованого креативного процесу професійного зреалізування (табл. 1).

Таблиця 1

Структурно-функціональна модель професійних творчих здібностей практичних психологів

Цільова складова			
Мета: концептуальне уявлення про креативні спроможності студентів-психологів		Завдання: з'ясувати покомпонентну структуру професійних творчих здібностей студентів-психологів	
Методологічна складова			
Методологічна основа функціонування моделі: циклічно-вчинковий підхід та його принципи – учинковості, циклічності, метасистемності та синергійності			
Змістова складова			
Сфери мисленнєво-пошукового креативного вчинення	Складники професійних творчих здібностей	Компоненти професійних творчих здібностей	Механізми професійних творчих здібностей
Активізаційна	Задатки	Емоційно-когнітивний	Проблемно-ситуаційний
Конативна	Творчі здібності	Потребо-мотиваційний	Мотиваційно-регулятивний
Діяльнісна	Творчість	Комунікативно-продуктивний	Комунікативно-діяльний
Самоорганізаційна	Професійна креативність	Професійно-креативний	Рефлексивно-самореалізаційний
Результат: сформованість компонентів професійних творчих здібностей			

Примітно, що складники пропонованої моделі спрямовані на якомога повніше охоплення різних сторін творчої особистості – емоційної, комунікативної, мотиваційної, рефлексивної, інтелектуальної та власне професійної й одночасно враховують індивідуальну специфіку розвитку креативності особистості студентів цього соціономічного профілю.

На основі циклічно-вчинкового підходу в дослідженні обґрунтовано такі сфери мисленнєво-пошукового креативного вчинення: активізаційну (спрямованість на творче пізнання, пошук нових оригінальних підходів стосовно розв'язання повсякденних проблем у психологічній практиці), конативну (вмотивована система творчих потреб та спонукань на актуалізоване бажання зреалізувати власні креативні спроможності), діяльнісну (зреалізування зовнішніх професійно-продуктивних умінь і компетентностей, удіяльнена психологічна взаємодія у ході психологічного проектування) і саморегуляційну (усвідомлення відповідальності за самобутнє вчинення, виявлення нового чи/або оригінального продукту). На

підґрунті критеріального розмежування цих сфер здійснена психозмістова характеристика рівнів організації професійних творчих здібностей, у тому числі їх складників, компонентів і механізмів. В результаті цього встановлено, що до основних складників професійних творчих здібностей належать задатки, творчі спроможності та акти, професійна нешаблонність мислення, котрі забезпечують досягнення креативного рівня розвитку особистості, у тому числі оволодіння нею методами, процедурами і технологією інноваційно-пошукової діяльності та у підсумку – створення психологічного продукту.

Творча діяльність, що внутрішньо спонукає особу до творчого вчинення, усвідомлення способів постановки і розв'язування проблеми, формування творчих мотивів і креативних спроможностей є задатками. На їх основі формуються професійні творчі здібності за умов мислепродуктивної діяльності, у проблемних критичних ситуаціях суспільного повсякдення. У цьому разі виникає й розвивається творча активність як підсилення здібностей особистості, результат якого виявляється у сформованій здатності пізнавати і перетворювати світ, зреалізовувати пошуково-інтелектуальну інтенційність й одночасно здійснювати мислепродуктивну діяльність у ході циклічно-вчинкового творення, задіюючи при цьому пізнавальні, мотиваційні, почуттєво-інтуїтивні, креативні та вольові ресурси для досягнення основної мети креативної діяльності – створення творчого продукту. Водночас це уможливлює зреалізування креативних ресурсів і творчих потенцій власної індивідуальності психолога-професіонала.

У психологічній структурі вчинку творчості практичного психолога виокремлено такі компоненти: емоційно-когнітивний (уміння ситуаційно мобілізувати власну психодуховну енергетику, цілеспрямованість, що характеризує вольовий складник поведінки), потребо-мотиваційний (потреби, мотиви, цілі, інші стимули – бажання, переконання тощо, виникнення інтересу до творчої активності), комунікативно-продуктивний (зреалізування оптимального стилю спілкування, обговорення процесу творчого вчинення, реальне здійснення креативних діянь) та професійно-креативний (свідомий контроль за результатами власного творчого вчинення та рівнем свого креативного розвитку чи/або індивідуальних досягнень).

Із позицій циклічно-вчинкового підходу виокремлено такі механізми професійних творчих здібностей особистості практичного психолога, як проблемно-ситуаційний (конкретне постання мислекреативної діяльності, виникнення внутрішньої проблемної ситуації, усвідомлення похідних завдань творчого вчинення), мотиваційно-регулятивний (спонукання особистості до професійного креативного вчинення і бажання змінити професійне довкілля, створити нові об'єкти чи новий порядок як продукт), комунікативно-діяльний (змістове зреалізування особистістю нового способу-шляху розв'язання проблеми, власного творчого потенціалу та плідне усвідомлення мети психокреативних зусиль – створення творчого продукту) та рефлексивно-самореалізаційний (усвідомлення процесу і результату творчого вчинення, саморефлексія, яка уможливлює створення нового чи/або оригінального продукту, розвиток рефлексивності і саморефлексія творчого потенціалу). Пропонована модель вказує на те, що вона є евристичною стосовно з'ясування чинників, умов, складових та параметрів формування творчого потенціалу і становлення творчої особистості психолога-професіонала.

Головним завданням емпіричного дослідження було виявлення рівнів розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів у процесі фахової підготовки. Згідно із програмою експерименту були відібрані методи і методики, які дозволили визначити кількісні та якісні показники вказаних здібностей: тест «Дослідження розумових здібностей» (Т.І. Пашукова), методика діагностики емпатійних здібностей (В.В. Бойко), модифікований тест-опитувальник А. Мехрабіана, методика «Виявлення комунікативних та організаторських схильностей – 2» (Б. Федоришин, В. Синявський), тест «Дослідження вербальної креативності» (Е. Торранс), методика «Образ професійного «Я» особистості» (О. Сергєєнкова).

У результаті вибір діагностичного інструментарію був здійснений відповідно до компонентів професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів, розроблений та обґрунтований на засновках циклічно-вчинкового підходу і його принципах, моделях і програмі розвитку цих здібностей.

За результатами проведеного констатувального етапу експерименту встановлено недостатньо високий рівень розвиненості компонентів професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів, а саме емоційно-когнітивного: дуже високий рівень – 9% від загальної кількості обстежуваних, середній – 65%, низький – 26%; потребо-мотиваційного: переважає мотив уникнення невдач (61%) над мотивом прагнення до успіху (39%); комунікативно-продуктивного: високий рівень – 21%, середній – 53%, рівень нижче середнього – 26%; професійно-креативного: високий рівень – 28%, середній – 62%, низький – 10%.

Проведений кореляційний аналіз дозволив встановити зв'язки між компонентами вказаних здібностей: виявлено істотну взаємозалежність усіх компонентів – статистично значущі коефіцієнти кореляції знаходяться у межах від 0,41 до 0,54 (табл. 2).

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляційного зв'язку між компонентами професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів

Компоненти професійних творчих здібностей	Емоційно-когнітивний	Потребо-мотиваційний	Комунікативно-продуктивний	Професійно-креативний
Емоційно-когнітивний	X	0,54*	0,49*	0,41**
Потребо-мотиваційний	0,54*	X	0,43**	0,44**
Комунікативно-продуктивний	0,49*	0,43**	X	0,45**
Професійно-креативний	0,41**	0,44**	0,45**	X

Примітки: * рівень значущості $p < 0,01$; **рівень значущості $p < 0,05$

Водночас, враховуючи незбалансоване функціонування компонентів названих здібностей, на формувальному етапі розроблено програму та методику розвитку в студентів-психологів креативних потенцій і спроможностей. На підставі виконання вимог методологічних принципів учинковості і практичності у форматі способів, засобів та інструментів методологування створено нову типологію професійних творчих здібностей майбутніх психологів за відповідними критеріальними ознаками: ступенем готовності до профдіяльності та компонентним набором творчих здібностей (табл. 3).

Таблиця 3

Типологія професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів

Компоненти готовності до креативного діяння	Компоненти професійних творчих здібностей				Сфери мисленнєво-пошукового креативного вчинення
	Емоційно-креативний	Потребо-мотиваційний	Комунікативно-продуктивний	Професійно-креативний	
Когнітивний	Почуттєво-когнітивний	Пізнавально-потребовий	Проблемно-пізнавальний	Предметно-пізнавальний	Активізаційна
Потребо-спонукальний	Почуттєво-домагальний	Інтенційно-потребовий	Діалогічно-спонукальний	Професійно-полі-мотиваційний	Конативна
Операційно-діяльний	Переживально-діяльний	Ціле-покладальний	Комунікативно-діяльний	Професійно-вчинковий	Діяльнісна
Рефлексивно-вольовий	Переживально-рефлексивний	Рефлексивно-цільовий	Комунікативно-рефлексивний	Само-рефлексивно-сенсорний	Само-регуляційна
Типи					

Зокрема, виділено такі типи: почуттєво-когнітивний; почуттєво-домагальний; переживально-додіяльний; переживально-рефлексивний; пізнавально-потребовий; інтенційно-потребовий; цілепокладальний; рефлексивно-цільовий; проблематично-пізнавальний; діалогічно-спонукальний; комунікативно-діяльний; комунікативно-рефлексивний; предметно-пізнавальний; професійно-полімотиваційний; професійно-вчинковий; саморефлексивно-сенсовий. Доведено, що заповнення цього типологічного аналізу сутнісно переорієнтовує систему підготовки майбутніх фахівців загалом, і практичних психологів зокрема, на формування творчої особистості професіонала, котрий спроможний до саморозвитку, самоосвіти, новаторської діяльності. Це стає можливим тому, що розширює як поле використовуваних зовнішніх (психосоціальних) чинників і стимулів активізації креативного потенціалу особистості, так і діапазон актуалізації внутрішніх (психодуховних) процесів, станів, властивостей, тенденцій її творчого самозреалізування.

Взаємодоповнення активізаційних й актуалізаційних процесів здійснюється за умов створення креативного довкілля, з одного боку, і внутрішньо вмотивованої та творчо зорієнтованої особистості психолога-професіонала – з іншого. У підсумку пропонована типологія не лише організує в цілісну систему психологічне знання про інваріантний набір базових мисленнєвих конструктів пізнання такого складного феномену, як професійні творчі здібності особистості, а й внутрішньо диференціює загальну картину їх досліджень, висвітлюючи знаннєвий контекст і виокремлюючи типи як вузлові утворення змісту конкретно упередженої теоретико-експериментальної роботи.

Третій розділ «Форми, методи і засоби формування професійних творчих здібностей майбутніх психологів» вирішує завдання підготовки майбутнього психолога, яке першочергово пов'язане із якістю організації освітнього процесу, котрий має бути інноваційним, багатоплановим та багатоступеневим і характеризуватися високою вимогливістю і повагою до його учасників, творчою спрямованістю та інноваційно-психологічним кліматом.

Навчально-креативна діяльність – це цілеспрямований, творчий, самостійний чи керований викладачами, процес продуктивної взаємодії студентів із суб'єктним довкіллям і навколишньою реальністю з метою задоволення їхніх пізнавально-екзистенційних потреб та інтересів, підсумком якого є творче опанування ними знаннями, формування у них професійних творчих компетентностей і, як наслідок, – становлення і розвиток творчої особистості. Вказана діяльність – один із вагомих етапів підготовки практичних психологів, що, характеризуючись благодатним характером взаємостосунків, забезпечує оволодіння ними на вчинковому рівні системою наукових знань і способами творчої психологічної праці.

Проблемно-пошукове та ігрово-імітаційне зорієнтування спільної освітньої мислєдіяльності викладачів і студентів формує в останніх динамічну систему особистісного знання, яка поєднує його явні форми (виражені у раціональному мисленні, почуттях, думках, відрефлексованих смислоформах) і неявні (що передаються неформальними засобами лише у безпосередньому міжособистісному контактуванні поза їх усвідомленням), парадигмальні організованості свідомості та інтуїтивні образи-узмисловлення, відрефлексовані смисли й апріорні значення,

професійні інтелектуальні компетенції та універсальні методологічні засоби комунікації і мислевчинення; все це готує практичного психолога до продуктивної життєдіяльності у багатопроblemному українському соціумі.

У нашому досвіді експериментування освітній процес організовувався не тільки на репродуктивному, а й на продуктивно-творчому рівні, забезпечував виконання головного завдання – формував різнобічно розвинену, соціально активну і творчу особистість фахівця, котрий володіє як знаннями, так і спроможністю до творчого саморозвитку й самоосвіти, умінням досягати неординарних професійних цілей і своєчасно реагувати на соціальні та ділові запити сьогодення. Зміна змісту навчально-креативної діяльності студентів психологічного профілю доповнювалася майже безперервним застосуванням творчих завдань, форм і засобів прямого та опосередкованого, ситуаційного і перспективного психологічних впливів. Причому успішність цієї діяльності здебільшого залежала не стільки від рівня розвитку формально-особистісних компетентностей студента, скільки від евристичних, інтуїтивних способів його інтелектуального діяння та головно від розвитку творчих здібностей. Системна організація проблемно-діалогічної роботи студентів здійснювалася з допомогою імітаційно-вчинкових та оргдіяльнісних форм, методів і засобів навчання, що актуалізували їхню готовність до майбутньої професійної діяльності. У системі методів такої діяльності щонайперше було застосовано спецкурс «Психологія професійної креативності» і практикум із розв'язання психологічних завдань. Також використано тренінг як один із психологічних засобів розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів, що розроблений на засадах організаційно-діяльнісної гри і спрямований на розвиток творчої особистості; він сприяв індивідуальнісному зростанню і максимальній реалізації їх власного творчого потенціалу у житті та локалізованому професійному повсякденні.

У психодидактичному аспекті продемонстровані широкі можливості застосування імітаційно-ігрових форм, методів і технік інтерактивної роботи викладача зі студентами (ігровий психологічний тренінг), які не тільки підвищують академічну успішність останніх, а й прискорюють їхній інтелектуальний, особистісний, моральний і творчий розвиток упродовж навчання у ВНЗ.

У четвертому розділі «Психолого-педагогічні умови та чинники розвитку професійних творчих здібностей студентів-психологів» змістовно охарактеризовано ігрову форму розвитку професійної діяльності як культурний феномен, проаналізовано креативність та оргдіялісну гру як визначальний чинник розвитку професійної креативності студентів-психологів та висвітлено соціально-психологічні умови використання цього класу ігор у підготовці фахівців указанного профілю.

Одним із важливих інтегральних чинників самореалізації людини упродовж її онтогенезу і як суб'єкта життєактивності, і як повноцінної діяльної особистості, і як учинково зрілої індивідуальності, є гра. Доведено, що гру можна застосовувати як: а) метод актуалізації, ситуаційного розвитку і нарощування освітньо зорієнтованої колективної мислєдіяльності викладачів і студентів; б) інтегральну умову розвитку професійних компетентностей, креативності і ціннісно-сислової сфери особистості майбутнього професіонала. У ході ігрової діяльності зміст професійної підготовки

психологів центрується на питаннях самопізнання, творчого саморозвитку, самоствердження і самореалізації кожного студента, вироблення ним індивідуального творчого стилю, формування дослідницько-пошукової і творчої активності. Все це сприяє розвитку у майбутніх практичних психологів креативності та професійних творчих здібностей.

У висвітленні передумов розвитку професійної креативності гра досліджувалася не стільки із позицій окремих точкових упредметнень (щонайперше психологічних), скільки як вітакультурний феномен сучасної цивілізації, котрий підлягає трансляції від покоління до покоління у ході підготовки фахівців із високим рівнем сформованості професійної миследіяльності як осереддя ділової компетентності і фахової майстерності. В цьому контексті ігрова креативність як спосіб ставлення людини до світу виявляється у пошуково-перетворювальній активності і реалізується у подоланні стереотипу поведінкових актів, а також у порушенні одноманітності у взаємодії з дійсністю, продуктивному її перетворенні, аж до створення нових об'єктів, з одночасним удосконалюванням варіативності, продуктивності та якості дій освітньої гри суб'єкта. Потім, розвиваючись у діяльності і поєднуючись із провідними мотивами, вона функціонально закріплюється у структурі особистості і виявляється як здатність до продуктивної зміни і створення якісно нових ідей, образів, речей, текстів. Цим визначається творчий стиль ігрово зорієнтованої навчальної діяльності.

Сутнісно розвиток креативності особистості майбутнього практичного психолога полягає у теоретичному оволодінні і практичному оперуванні нею соціально-психологічними знаннями та вмілому їх застосуванні у реальних життєвих і професійних ситуаціях, у пізнанні себе як індивідуальності та свого рівня самоактуалізованості в напрямку психокультурного зростання. Провідними визначено такі принципи якісної професійної підготовки фахівців: історизму, гуманізації, духовності, психологізації, особистісного зорієнтування, наступності, паритетності, єврилогічності та ін. Виконання вимог цих принципів зумовило інтенсифікацію процесу формування креативності, у тому числі й набування студентами готовності безпосередньо виявляти власну творчу активність, ситуаційно реалізувати творчі резерви і духовний потенціал, поєднувати індивідуальні якості носія креативних потенцій зі змістом соціально значущого виду діяльності, максимально реалізовувати творчі механізми у вирішенні освітніх, професійних і життєвих проблем. Для нарощування потенціалу креативності студентів-психологів освітній процес має бути реорганізований за такими траєкторіями змін: повної актуалізації їхніх когнітивних ресурсів, що уможливорює активне розширення інтелектуальної сфери і водночас становить надійне підґрунтя у формуванні творчих здібностей; творчого освоєння кожним студентом понятійно-категорійного апарату задля оперування ним як важливим мисленнєвим інструментом при розв'язанні дослідницьких, творчих завдань, що породжують проблемні і колізійні ситуації; постановки наступниками запитань проблемного характеру, які стимулюють активну розумову діяльність на індивідуальному і колективному рівнях миследіяльності; освітнього стимулювання ерудованості студентів, розширення їхнього світогляду у сфері наукових знань різнобічного спрямування; навчання прийомам самотійного мислення (логічні операції, які

допомагають успішно оперувати із різними потоками інформації, дійти власних висновків, а не просто запозичувати вже готові міркування чи твердження); ігрово-імітаційної організації навчального пізнання як процесу опосередковано керованого наукового дослідження (за логікою вчинкового використання методів) та ознайомлення з різними дослідницькими процедурами, формами, методами, засобами, інструментами. Найголовніше, що для розвитку креативності потрібне нерегламентоване довкілля з демократичними відносинами і з можливістю наслідування творчій особистості, головню через індивідуальне копіювання стилю її мислення і діяльності та особистісних властивостей (незалежність думок і вчинків, умотивованість і рішучість пошуку, відкритість і самоактуалізованість тощо). І важливо повно використати ресурси емоційно-особистісної сфери кожного студента.

У роботі аргументовано, що серед існуючих освітніх психотехнологій і психокультурних форм підготовки творчої особистості найбільш продуктивними є модульно-розвивальні, імітаційно-рольові, проблемно-пошукові, дослідницькі та колективно-мислєдіяльнісні. Саме вони забезпечують підготовку креативно зрілих фахівців, які мають норми і вміння наукової діяльності, самостійного аналізу можливостей використання досягнень науки і практики, конструктивної участі кожного у роботі колективу професіоналів. Нами запропонована серія оргдіяльнісно-ігрових технологій для розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів. Це знайшло своє відображення у розробці форм, методів і прийомів цілеспрямованого розвитку.

У підсумку проведення окремих оргдіяльнісних ігор дало змогу отримати двопланові результати: а) суб'єктно та особистісно розвиткові, що характеризують опанування студентами-гравцями новими засобами ігрового ситуаційного мислєдіяння, примножити їхні більші спроможності й таланти, б) продукти як ті надбання, що об'єктивуються мислєвчинковими зусиллями у вигляді нових методів діяльності, програм, проектів та інших психологічних засобів, якими студенти кмітливо користуються у повсякденному суспільному практикуванні.

Творчий підхід до виникнення трудових завдань – один із головних чинників ефективності діяльності фахівця гуманітарної сфери. Творче мислення постає потужним стимуляційним фактором розвитку особистості, що визначає її готовність змінюватися, відмовлятися від стереотипів, виявляти внутрішню свободу і довільність учинкових дій. Унаслідок усього цього стає очевидною потреба пошуку засобів, що дозволяють розвивати творче мислення і професійну креативність майбутніх психологів. Одним із таких засобів є ігровий психологічний тренінг. Нами розроблена та апробована гра на тему «Шляхи актуалізації творчих здібностей та умови розвитку професійної креативності».

П'ятий розділ «Циклічно-вчинкова технологія розвитку професійних творчих здібностей майбутніх психологів» вирішує завдання: розробки програми і методики розвитку креативних спроможностей студентів-психологів, теоретико-методологічного обґрунтування моделі розвитку професійних творчих здібностей на засадах циклічно-вчинкового підходу, здійснення аналізу сформованості компонентів цих здібностей.

Програма і методика розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів містила: спецкурс «Психологія професійної креативності», практикум розв'язання психологічних проблем, ігровий психологічний тренінг (на засадах оргдіяльнісної гри), гру на тему «Шляхи актуалізації творчих здібностей та умови розвитку професійної креативності». Зокрема, програма названого спецкурсу знайомила студентів із ключовими питаннями діагностики креативності, теоретичними та практичними підходами до виявлення рівня творчого потенціалу конкретної особистості, специфікою застосування діагностичних методів при роботі з добору та підготовки кадрів виробничих колективів та організацій. Це допомагало майбутнім фахівцям краще зрозуміти психологічні проблеми людини, особливості її пізнавальної, мотиваційної та емоційно-вольової сфер, завдання та умови формування її як відповідальної особистості і самобутньої індивідуальності, оптимального узмістовлення професійної діяльності психолога. Практичний блок програми реалізувався із застосуванням ігрово-імітаційних і проблемно-діалогічних форм активізації творчої активності студентів, передбачав стимулювання їхніх творчих здібностей, здійснення ними продуктивної мислєдіяльності, спроможності зреалізувати креативну, творчу рефлексії власних дій і здобутків.

Навчальна спрямованість практикуму, зосереджуючись на моделях розв'язання психологічних проблем, формувала у студентів уявлення про реальність фахово здійснюваного психологічного практикування, дозволяла їм переходити до рефлексивного аналізу тих відомостей, які вони отримували в межах теоретичного курсу. Індивідуально опрацьовувалися уміння і навички організації та проведення психологічної діяльності, у тому числі й аналізу сутності явищ і проблем, пов'язаних із технологією завершеної психологічної роботи з клієнтом. Знання, отримані в межах даного курсу, закріплювалися і збагачувалися в межах різних видів психологічної практики. Показником оволодіння даним курсом стало уміння студентів надавати психологічну допомогу клієнту, здатність розв'язувати будь-яке практичне психологічне завдання на підґрунті основних принципів та алгоритмів, які існують у сучасному психологічному дискурсі.

Для активізації навчально-креативної діяльності майбутніх практичних психологів використовувалися такі психолого-педагогічні прийоми: спрямованість на творче пізнання, пошук нових оригінальних підходів стосовно розв'язання повсякденних проблем у психологічній практиці; вмотивована система творчих потреб та спонукань на актуалізоване бажання зреалізувати власні креативні спроможності; компонентне виконання зовнішніх професійно-продуктивних умінь і навичок, удіяльнена психологічна взаємодія у ході психологічного проектування; усвідомлення відповідальності за творче вчинення, виявлення нового чи/або оригінального творчого продукту; структурування навчального матеріалу так, щоб воно сприяло організації пошукової діяльності студентів (проблемні завдання, творчі задачі та ін.); використання таких способів та прийомів викладання, пізнавальної роботи, організаційних форм навчання, які активізують пошукову творчу діяльність студентів та посилюють їх суб'єктність в освітньому процесі.

Ігрово-психологічний тренінг, здійснюваний на засадах оргдіяльнісної гри, давав змогу збагачувати ігротехнічний потенціал – свій власний і студентів – на етапі формування ігротехнічної групи, де особливий інтерес становили питання

інтенсифікації ігрових процесів; знайомити учасників гри з можливостями і загальними принципами проведення оргдіяльнiсної гри, використовуючи при цьому серії таких ігор, коли формувалася переконаність важливості розпочатої справи активу прихильників ігрового підходу до активізації та розвитку творчої діяльності; зацікавлювати тематикою і змістом ігрового дійства, проблематичним контекстом розвитку професійної креативності та способами її імовірного осмислення і практичного розв'язання.

Реалізований на засадах оргдіяльнiсної гри тренінг характеризувався такими особливостями: складався із системи відносно самостійних занять; до структури кожного заняття входили релаксаційні та рефлексивні вправи; діагностичну функцію на окремих заняттях виконували невеликі психологічні тести, анкети; були включені різні невербальні методики: мімічні, жестові, тактильні, вербальні – інтонаційна техніка, прийоми ведення діалогу, способи подавання та сприйняття зворотного зв'язку; деякі мнемотехнічні прийоми розширювали коло звичайних уявлень учасників про власну пам'ять та фантазію, вправи на розвиток інтуїції та інтелектуальної лабільності; до заключної частини заняття обов'язково входили самозвіти учасників.

Психокреативна гра забезпечила усвідомлення і подолання студентами внутрішніх меж свого мислення, використання ними всього розумового потенціалу для роботи над завданнями, які вимагають відшукування нових способів розв'язання новопосталих проблем і задач; знайомство з основними поняттями стосовно розвитку творчого мислення (творчість, творче завдання, етапи творчого процесу, ментальні моделі, креативність, пошукова творча активність, інсайт тощо); розвиток в особистісному вимірі навичок і вмінь керувати перебігом власного творчого процесу; усвідомлення і подолання ними бар'єрів (когнітивних та особистісних), що перешкоджають актуалізації творчих ресурсів та мислєдіяльнiсних потенцій. У грі використовувалися також техніки і методики когнітивної та арт-терапії. Крім змістовних вправ, що реалізували мету і завдання, в ній були застосовані завдання, спрямовані на розвиток згуртованості групи і підвищення працездатності її учасників. Ця гра проводилася в роботі зі студентами-психологами III-V курсів ВНЗ. Кожна група учасників складалася з 12–15 осіб; робота проходила протягом п'яти днів (30 академічних годин).

У роботі обґрунтовано модель розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів та реінтегровано зміст принципів циклічно-вчинкового підходу у рефлексивній проекції на предметне поле дослідження генези цих здібностей. Встановлено, що закономірності їх розвитку, з одного боку, базуються на загальних законах творчості, а з іншого – становлять причинно-наслідкові зв'язки, котрі визначають спрямованість та ефективність творчого процесу. На основі логіко-психологічної структури вчинку у взаємодоповненні ситуаційного, мотиваційного, діяльного і післядіяльного (рефлексивного) компонентів, нами визначено чотири етапи циклу творчого процесу психологів-професіоналів як особистісного креативного вчинення: ситуаційний етап – особистісне осягнення проблемності (виникнення і формулювання проблемного завдання, розуміння проблемної ситуації, усвідомлення нових похідних завдань пошукової діяльності); мотиваційний етап – внутрішнє спонукання до креативного

вчинення (поява особистісно вмотивованого креативного поля, виявлення нового бачення проблеми та принципу творчого діяння, прогнозоване розуміння розв'язку проблеми); дійовий етап – зреалізування творчого вчинення (реальне втілення творчого задуму, відкриття нового способу розв'язку проблеми, особистісне вчинення та конструювання власного продукту, узмістовлення та упередметнення результату творчості, відкриття нового способу розв'язку проблеми); післядійовий етап – рефлексія процесу і результату здійсненого вчинення (критичне усвідомлення особистістю творчого продукту, самозвітування про перебіг і підсумок творчого процесу).

Зреалізування продуктивної діяльності практичними психологами відповідно до динаміки розгортання процесу створення нового продукту в контексті теоретичного обґрунтування циклів розвитку творчості як процесу і діяльності обіймає такі фази: підготовча фаза (розуміння змісту та особливостей творчого завдання – ознайомлення з умовою виконання пошуково-мисленнєвої свідомої роботи, усвідомлення майбутніх результатів і дій та їх систем й одночасно того особистісного надзавдання, що новий продукт має бути створений); фаза інтуїтивного осягнення способу розв'язання проблеми (інкубація головної ідеї – спочатку малоусвідомлюваний, а далі все більш усвідомлюваний перебіг процесу розв'язування проблеми, розширення смислового поля розуміння контурів майбутнього інтелектуального продукту); фаза формування гіпотези і задуму (відшукування способу розв'язування проблеми – внутрішня робота особистості над відшукуванням шляху-способу досягнення мети – розв'язання проблеми, зреалізування власного творчого потенціалу і спроможностей); фаза розв'язку проблеми (перевірка гіпотези – оформлення творчого продукту, висока усвідомлюваність результатів і процесів дії креативної рефлексії, цілеспрямованості і творчо зорієнтованої самоактуалізації особистості).

Врахування психологічних особливостей творчих професійних здібностей дозволило обґрунтувати наявність чотирьох основних стратегій розвитку креативного продукування: стратегія аналогізування як ситуативний пошук аналогій (продукування нових та/або оригінальних ідей, думок, створення креативного продукту на основі раніше відомих конструкцій та розмежування їх складників, компонентів або окремих функцій); стратегія комбінування як здійснення вмотивованих комбінаторних дій (миследіяльна побудова нової творчої конструкції та створення образу інноваційного продукту із набору відомих речей, деталей, засобів); стратегія реконструювання як креативного діяльного оперування наявним матеріалом (пошук відносно нового, альтернативного варіанту, способу пошукової вчинкової дії як схеми (моделі) творчої діяльності); універсальна стратегія створення нового і/або оригінального продукту (синтетично-вибіркове застосування аналогізування, комбінування і реконструювання як системне використання базових стратегій креативного проектування розв'язку проблеми-завдання).

Креативна самоорганізація особистості – важлива форма її об'єктивації розвиткової психодуховної метасистеми у процесах самоактуалізації, самоспонування та самореалізації. Така самоорганізація водночас – це активне освоєння і перетворення індивідуальністю креативу зовнішніх умов своєї життєтворчості у власне творче відношення-ставлення. У зв'язку з цим критеріально

виокремлено такі рівні самоорганізації творчого процесу особистості практичного психолога, як синергійної конгломерації: ситуація-самоактуалізація в контексті продуктивної діяльності (зреалізування особистістю творчого потенціалу, самовдосконалення і розвиток професійних творчих здібностей та фахових компетентностей, набуття професійної креативності у продуктивній інноваційно-пошуковій діяльності); мотивація-самоспонування до творчості (система творчих мотивів і здібностей, бажання пізнавати та перетворювати світ, внутрішня мотивація до започаткування і розвитку продуктивної пошуково-інтелектуальної активності); вчинкова дія-самоактивність творчого процесу (перетворення енергетики організованого екзистенціювання самоактивності у внутрішню свободу індивідуальності, що характеризує реально зорганізований і виявлений творчий потенціал особистості); саморефлексія творчого потенціалу (усвідомлення власних задатків і здібностей до продуктивної діяльності, становлення особистісного світогляду, набуття нових знань і прийомів творчої роботи, розвиток професійних творчих здібностей).

У результаті узагальнення вищевикладеного запропоновано методологічну (рис. 1) та теоретичну моделі розвитку професійних творчих здібностей особистості, що створена на засновках циклічно-вчинкового підходу і спрямована на формування креативного потенціалу, становлення творчої особистості фахівця.

Метою контрольної частини експерименту було визначення ефективності пропонованої циклічно-вчинкової технології розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів.

Для перевірки ефективності цієї технології порівнювалися особливості актуалізації названих здібностей студентів психологічного профілю у цілому та окремих її показників на констатувальному та формувальному етапах експерименту.

Діагностичне обстеження на розвивальному етапі проводилось за допомогою такого ж набору експериментальних методик, що і на констатувальному.

Досвід роботи у ході проведення формувального експерименту показав, що всі описані види і засоби креативного впливу адекватні завданням, зокрема розвиткові професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів. Про це свідчать зміни, які об'єктивно спостерігаються на підґрунті отриманих результатів, їх статистичної обробки та інтерпретації. Оцінюючи ефективність пропонованої програми і методики психоформувального етапу експерименту, вкажемо на динаміку змін у розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів як в контрольній, так і в експериментальній групах.

Першочергово зауважимо, що сукупний наявний рівень розвиненості компонентів цих здібностей студентів-психологів експериментальної групи за результатами повторного дослідження виявився істотно вищим, ніж у контрольній групі (табл. 4). У психологічних деталях висновуємо таке: за результатами перевірки ефективності застосованої циклічно-вчинкової технології розвитку творчих спроможностей майбутніх психологів має місце значне підвищення рівня покомпонентного розвитку професійних творчих здібностей учасників експериментальної групи.

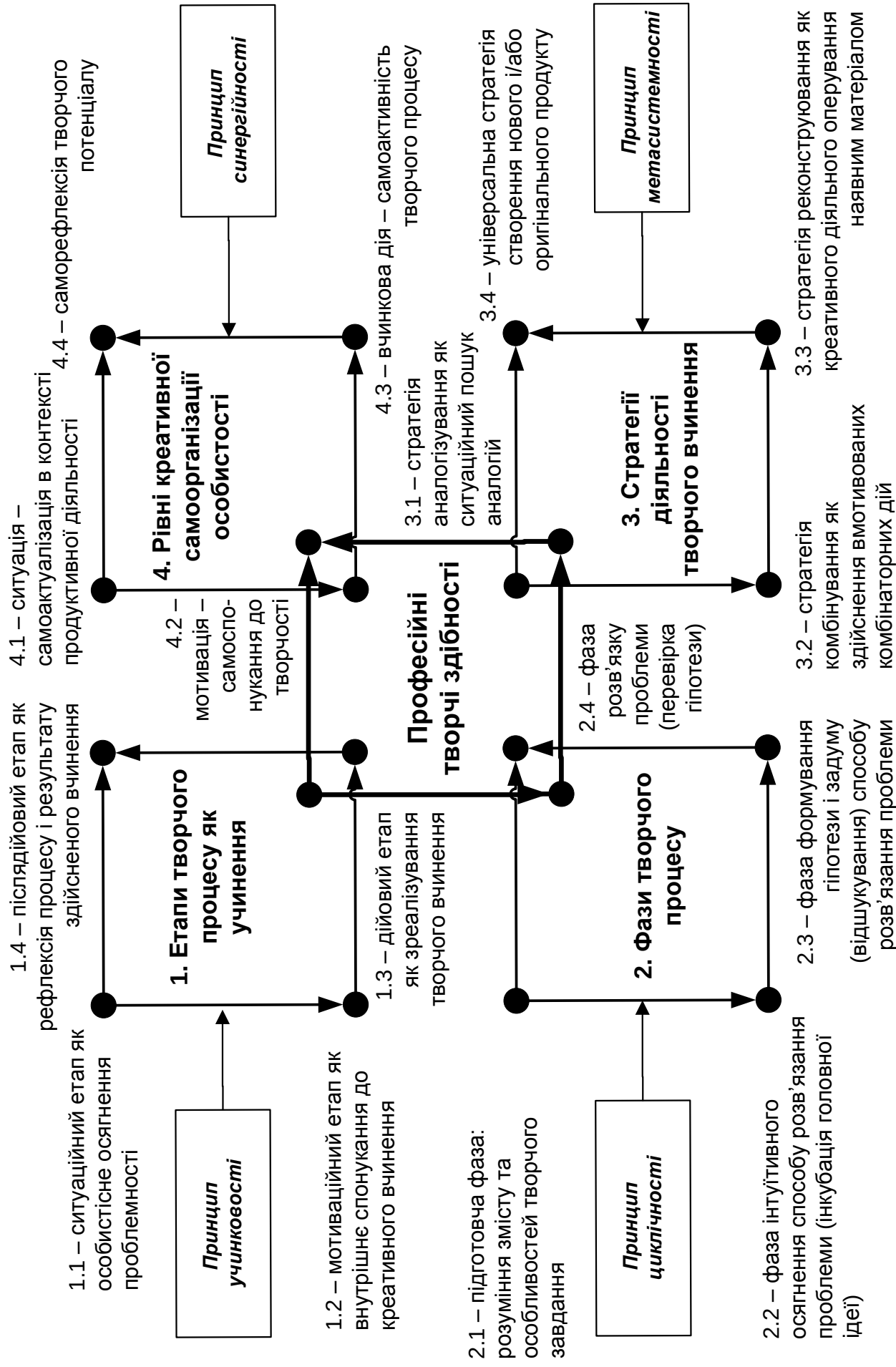

Рис. 1. Методологічна модель розвитку професійних творчих здібностей особистості

Таблиця 4

Динаміка змін у розвитку компонентів професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів у ході формувального етапу експерименту

Компоненти професійних творчих здібностей	Група	Коефіцієнт зростання (у балах)		Рівень значущості
		загальний показник	середнє значення	
Емоційно-когнітивний	експериментальна	25	0,52	0,01
	контрольна	16	0,34	0,05
Потребо-мотиваційний	експериментальна	22	0,47	0,05
	контрольна	8	0,17	0,01
Комунікативно-продуктивний	експериментальна	23	0,48	0,01
	контрольна	12	0,26	0,01
Професійно-креативний	експериментальна	19	0,39	0,01
	контрольна	14	0,30	0,05

Зокрема, результати розвитку емоційно-когнітивного компоненту вказують на значні позитивні зміни в осіб експериментальної вибірки у півтори рази, чого не виявлено в контрольній групі; потребо-мотиваційний компонент учасників експериментальної групи у два з половиною рази вищий порівняно з контрольною; кількісно наявність комунікативно-продуктивного компонента у представників експериментальної програми в два рази більша, ніж в осіб контрольної; сформованість професійно-креативного компонента в математичному вираженні в експериментальній групі також вища, аніж у контрольній.

Для уточнення кількісних показників ефективності циклічно-вчинкової технології розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів застосовувалася статистична обробка даних (пакет SPSS). З метою підвищення достовірності результатів формувального етапу експерименту розрахунки проводилися за t-критерієм Стюдента. Основним методом статистичної обробки емпіричного матеріалу був кореляційний аналіз, який показав, що блок методик, які були відібрані для дослідження рівня розвитку вищеназваних компонентів, є надійним та валідним.

Порівняльний аналіз результатів формувального етапу експерименту дозволяє висновувати про підвищення рівня сформованості та взаємозв'язку компонентів професійних творчих здібностей студентів-психологів в експериментальній групі та їх стагнацію в контрольній на момент проведення психоформувальної частини емпіричного дослідження.

Результати перевірки ефективності циклічно-вчинкової технології розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів підтвердили взаємозалежність і взаємозв'язок компонентів професійних креативних спроможностей студентів психологічного профілю та доцільність застосування розробленої системи форм, методів, прийомів і засобів, що впроваджена на підґрунті циклічно-вчинкового підходу та його принципів.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретико-методологічне обґрунтування концептуальної моделі розвитку професійних мислення, творчості, креативності, діяльності майбутніх фахівців-психологів. На засадах циклічно-вчинкового підходу запропоновано логіко-психологічну структуру і виявлено особливості покомпонентної організації вчинку творчості; створено нову типологію професійних творчих здібностей; подано сутнісну характеристику рівнів розвиненості творчого потенціалу студентів-психологів; розроблено та експериментально перевірено циклічно-вчинкову технологію розвитку креативних спроможностей практичних психологів.

1. На основі теоретико-методологічного аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що категорійне поняття «творчість» розглядається нами як важливий мисленнєвий інструмент сучасного психологічного дискурсу, що охоплює широке поле людської практико-перетворювальної діяльності, спрямованої на створення певного продукту, що, по-перше, відрізняється новизною чи оригінальністю, по-друге, є значимим і корисним, по-третє, передбачає результативне та продуктивне розв'язання проблем, по-четверте, сприяє самоактуалізації і самореалізації креативної особистості. Своєрідною основою становлення творчої особистості фахівця та формування його професійних здібностей є креативність, завдяки якій розвивається спроможність до зреалізування творчого потенціалу, висунення неординарних ідей чи нестандартних варіантів розв'язку проблем, до створення нових смислових утворень у психодуховній самоорганізації особи, актуалізації її когнітивно-креативних процесів, мислєдіяльного опрацювання, креативного вчинення та критичної рефлексії новопосталих проблемних ситуацій і завдань.

2. Під професійними творчими здібностями майбутніх практичних психологів розуміється самотутня психодуховна здатність до зреалізування вчинку творчості, спрямованого на постановку і розв'язання конкретних психологічних завдань, знаходження розв'язків професійних ситуацій та вибору оптимального з них, відкриття нового способу розв'язання проблемних задач, а також синтетично-вибіркове застосування здобутих методів і прийомів учинення задля здолання складних виробничих ситуацій у його повсякденній професійній діяльності.

3. На підґрунті концептуальних положень циклічно-вчинкового підходу виокремлено найважливіші закономірності розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів, а саме: прогресивну наступність етапів циклічного перебігу креативного вчинення, циклічність розгортання процесу створення творчого продукту, метасистемність у становленні особистості компетентного професіонала, самоорганізацію творчого процесу студента-психолога. Застосування цього підходу, передусім урахування сукупності якісних і кількісних характеристик-елементів творчості загалом і творчого потенціалу індивідуальності, зокрема, в динаміці актуалізованого проблемно-діалогічного зреалізування, дало змогу обґрунтувати структурно-функціональну модель професійних творчих спроможностей, яка змістовно характеризує основні сфери, складники, компоненти і механізми креативних можливостей особистості психолога.

4. Виокремлення емоційно-когнітивного, потребо-мотиваційного, комунікативно-продуктивного та професійно-креативного компонентів професійних творчих здібностей, котрі забезпечують досягнення професіоналами-психологами креативного рівня розвитку, в тому числі оволодіння методами, процедурами і технологіями продуктивної діяльності, дозволило підтвердити наявність взаємозалежності головних складових моделі, створити за відповідними критеріальними ознаками (ступенем готовності до діяльності та компонентним набором професійних творчих здатностей) нову типологію спроможностей майбутніх фахівців-психологів до креативного вчинення.

5. За результатами констатувального етапу експерименту з'ясовано істотну взаємозалежність компонентів професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів та встановлено недостатньо високий рівень розвитку творчого потенціалу студентів-психологів сучасних ВНЗ. У ході аналізу існуючих форм, методів і засобів визначеного формування виокремлено такі освітні технології і психокультурні форми підготовки творчої особистості-професіонала як модульно-розвивальні, імітаційно-рольові, проблемно-пошукові, дослідницькі, колективно-миследіяльнісні та вчинково-креативні. Підготовку креативно зрілих майбутніх психологів-практиків повно забезпечує оргдіяльнісно-ігрова психотехнологія розвитку професійних творчих здібностей, де кожна зміна етапу навчально-продуктивної діяльності доповнює застосування інноваційно-діяльнісних завдань, форм і засобів прямого та опосередкованого, ситуаційного і перспективного психологічних впливів, що актуалізують творчий потенціал майбутніх фахівців психологічного профілю та їхню готовність до продуктивної праці.

6. У підсумку проведення оргдіяльнісних ігор отримано результати, що характеризують опанування студентами-гравцями новими засобами ігрового ситуаційного миследіяння, методами креативного вчинення, програмами, проектами, внаслідок чого доведена доцільність розробки гри на тему «Шляхи актуалізації творчих здібностей та умови розвитку професійної креативності». У підґрунті висвітлення психолого-педагогічних умов розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів використано оргдіялісню гру як спосіб пошуково-перетворювальної активності, подолання ними стереотипу поведінкових актів та їхньої продуктивної перебудови дійсності, а у підсумку – як метод формування здатності студентів до інноваційних змін і створення ними нових оригінальних ідей.

7. Обґрунтовано методологічну та теоретичну моделі розвитку професійних творчих здібностей особистості, реінтегровано зміст принципів циклічно-вчинкового підходу у рефлексивній проекції на предметне поле дослідження генези цих спроможностей, експериментально доведено доцільність використання цих моделей у пошуково-інноваційній діяльності студентів-психологів, що дало змогу не тільки розвивати в них творчий потенціал, а й інтенсифікувати становлення креативної особистості фахівця-професіонала.

8. У результаті формувального етапу експерименту емпірично підтверджено ефективність використання циклічно-вчинкової технології для актуалізації креативних спроможностей і підвищення рівня покомпонентного розвитку професійних здібностей студентів-психологів та становлення їх як творчих

особистостей. Зокрема, розвиток емоційно-когнітивного компонента кількісно виявився у півтора рази вищим у представників експериментальної групи порівняно зі студентами контрольної; потребо-мотиваційний компонент у перших вивищився в два з половиною рази, тоді як у других він залишився майже незмінним; удвічі зріс показник наявності комунікативно-продуктивного компонента в осіб експериментальної програми, чого не сталося в контрольній групі; нарешті сформованість професійно-креативного компонента кількісно також істотно змінилася на краще у майбутніх практичних психологів експериментальної вибірки, чого не відбулося у студентів контрольної групи.

Проведене дослідження, попри його наукову цінність і завершеність, усе ж виявляє низку похідних проблем, котрі потребують окремого психологічного дослідження. Щонайперше перспективи подальшого вивчення вбачаємо у поглибленому аналізі компонентів структурно-функціональної моделі розвитку професійних творчих здібностей майбутніх психологів. Крім того, цікаві результати можна одержати при застосуванні авторських моделей розвитку креативних спроможностей та інваріантних оргдіяльнісно-ігрових технологій задля розвитку названих творчих здібностей студентів різних спеціальностей.

Основні положення та результати дослідження відображені в таких публікаціях:

Монографії:

1. Шандрук С. К. Психологія професійних творчих здібностей : [монографія] / С. К. Шандрук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 357 с.
2. Шандрук С. К. Сутність гри як учинення: [монографія] / А. В. Фурман, С. К. Шандрук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 120 с.
3. Шандрук С.К. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі: [монографія] / А. В. Фурман, С. К. Шандрук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 272 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Шандрук С. Психологічні проблеми дослідження творчості / С. Шандрук // Вісник Тернопільського приладобудівного інституту. – 1996. – №1. – С. 132–136.
5. Шандрук С. Формування індивідуально-творчого стилю життя у майбутніх практичних психологів / С. Шандрук // Науковий вісник Чернівецького університету. – Серія «Педагогіка та психологія». – Чернівці : Рута, 2003. – Вип. 185. – С. 190–198.
6. Шандрук С. Застосування особистісних підходів у процесі формування професійно-значущих якостей майбутніх психологів / С. Шандрук // Науковий вісник Чернівецького університету. – Серія «Педагогіка та психологія». – Вип.209. – Чернівці : Рута, 2004. – С. 189–199.
7. Шандрук С. Професійне самовизначення майбутніх практичних психологів / С. Шандрук, Я. Чаплак, М. Чаплак // Науковий вісник Чернівецького університету. – Серія «Педагогіка та психологія». – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 221. – С. 156–163.
8. Шандрук С. К. Соціальна компетентність як інтегрована характеристика розвитку особистості студентів / С. К. Шандрук // Психологічні науки, проблеми і здобутки. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до

європейського освітнього простору». – К., 2011. – Дод. 1 до № 2. – Т. V (30). – С. 618–623.

9. Шандрук С. К. Теоретико-методологічні основи професійної креативності / С. К. Шандрук // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К., 2012. – Дод. 1 до Вип. 27. – Т. V (38). – С. 508–515.

10. Шандрук С. Психологічні особливості загальної і творчої обдарованості підлітків / С. Шандрук // Психологія і суспільство. – 2012. – № 4. – С. 161–166.

11. Шандрук С. К. Ігрова форма розвитку професійної мислєдїяльностї як культурний феномен / А. В. Фурман, С. К. Шандрук // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К., 2013. – Дод. 1 до Вип. 31. – Т. VIII (50). – С. 424–439.

12. Шандрук С. К. Вітакультурне постання організаційно-діяльнісної гри як форми розвитку професійного мислення / А. В. Фурман, С. К. Шандрук // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Серія «Педагогіка і психологія». – Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 43. – С. 247–256.

13. Шандрук С. К. Циклічно-вчинкова модель гри як онтофеноменологічної данності / А. Фурман, С. Шандрук // Психологія і суспільство. – 2014. – № 4. – С. 24–74.

14. Шандрук С. Креативність та оргдіяльнісна ігрова форма розвитку професійної мислєдїяльностї студентів-психологів / С. Шандрук // Науковий вісник Чернівецького університету. – Серія «Педагогіка та психологія». – Чернівці, 2015. – Вип. 742. – С. 192–200.

15. Шандрук С. К. Освітня модель професійного становлення особистості практичного психолога / С. К. Шандрук // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Главник, 2015. – Т. 1. – Вип. 42. – С. 92–97.

16. Шандрук С. К. Організаційно-діяльнісна гра як засаднича умова і чинник розвитку професійних творчих здібностей і креативності майбутніх психологів / С. К. Шандрук // Вісник Національного університету оборони України – К. : НУОУ, 2015. – Вип. 2 (45). – С. 291–300.

17. Шандрук С. К. Проблема формування професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів / С. К. Шандрук // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські читання». – К. : Гнозис, 2015. – Т. III (15). – Дод. 2 до Вип. 35. – С. 230–236.

18. Шандрук С. К. Підготовка фахівців соціогуманітарного профілю на засадах компетентнісного підходу / М. І. Шинкарик, С. К. Шандрук // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2015. – Т. V (65). – Дод. 1 до Вип. 36. – С. 568–577.

19. Шандрук С. К. Теоретичні основи дослідження професійних творчих здібностей майбутніх психологів / С. К. Шандрук // Актуальні проблеми психології – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – Т. VIII. – Вип. 39. – С. 460–466.
20. Шандрук С. К. Тренінг як психодидактичний засіб розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів [Електронний ресурс] С. К. Шандрук // Технології розвитку інтелекту. – 2015. – Т.1.– № 9. –Режим доступу : http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/181.
21. Шандрук С. Творчість як употужнення здібностей особистості / С. Шандрук // Психологія і суспільство. – 2015. – № 3. – С. 86–91.
22. Шандрук С. Принципи побудови теоретичної моделі розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів / С. Шандрук // Психологія і суспільство. – 2015. – № 4. – С. 83–89.
23. Шандрук С. К. Роль готовності до професійної діяльності у розвитку творчих здібностей майбутніх практичних психологів / С. К. Шандрук // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Серія «Психологія». – 2015. – Вип. 51. – С. 89–94.
24. Шандрук С.К. Професійні творчі здібності як інтегральна психосоціальна спроможність особистості психолога-професіонала / С. К. Шандрук // Вісник Національного університету оборони України. – К.: НУОУ, 2015. – Вип. 3 (46). – С. 344–347.
25. Шандрук С. К. Структурно-функціональна модель професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів [Електронний ресурс] С. К. Шандрук // Технології розвитку інтелекту. – 2015. – Т. 1. – № 11. – Режим доступу : http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/205.

*Статті в наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку,
з якого підготовлено дисертацію, або у виданнях України,
що включені до міжнародних наукометричних баз:*

26. Шандрук С. К. Шляхи актуалізації творчих здібностей та умови розвитку професійної креативності майбутніх психологів / С. К. Шандрук // ScienceRise. – 2015. – № 6/1 (11). – С. 101–104.
27. Шандрук С. К. Теоретичне обґрунтування та феноменологія професійної творчості майбутніх психологів / С. К. Шандрук // Науковий огляд. – 2015. – № 5 (15). – С. 130–135.
28. Шандрук С. К. Професійно значущі утворення особистості психолога як умова ефективної творчої діяльності / С. К. Шандрук // ScienceRise. – 2015. – № 7/1 (12). – С. 66–70.
29. Шандрук С. К. Роль креативності та творчих здібностей у професійному становленні майбутніх практичних психологів / С. К. Шандрук // Науковий огляд. – 2015. – № 6 (16). – С. 134–144.
30. Шандрук С. К. Использование организационно-деятельностных игр для развития профессиональных творческих способностей будущих практических психологов [Электронный ресурс] / С. К. Шандрук // Психология, социология, педагогика. – 2015. – № 7. – Режим доступа : [http:// psychology.snauka.ru /2015/07/5610](http://psychology.snauka.ru/2015/07/5610).

31. Шандрук С. К. Обґрунтування методологічного підходу розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів / С.К. Шандрук // ScienceRise. – 2015. – № 8/1 (13). – С. 101–104.

32. Shandruk S. K. Theoretical-methodological foundtions of organization of training-productive activity of students-psychologists / S. K. Shandruk // Науковий огляд. – 2015. – № 7 (17). – С. 134–144.

33. Шандрук С. К. Профессиональные творческие способности студентов-психологов как фактор эффективности будущей психологической деятельности [Электронный ресурс] / С. К. Шандрук // Психология, социология, педагогика. – 2015. – № 8. – Режим доступа : <http://psychology.snauka.ru/2015/08/5706>.

34. Шандрук С.К. Психодидактические условия развития профессиональных творческих способностей будущих практических психологов [Электронный ресурс] / С. К. Шандрук // Современные научные исследования и инновации. – 2015. – № 8. – Режим доступа : <http://web.snauka.ru/issues/2015/08/57100>.

35. Шандрук С. К. Креативность и творческие способности как компоненты будущей профессиональной деятельности / С. К. Шандрук // Проблемы педагогики и психологии : науч. период. изд. межвуз. консорциума / [гл. ред. Наира Акопян]. – Ереван: Армянский ГПУ им. Х. Абовяна, 2015. – № 2. – С.39–42.

Публікації в інших наукових виданнях:

36. Шандрук С. Розвиток науково-дослідних здібностей студентів / С. Шандрук // Науковий вісник – Львів : Укр ДЛТУ, 1998. – Вип. 9.4. – С. 115–117.

37. Шандрук С. Специфіка підготовки практичних психологів до професійної діяльності / С. Шандрук : мат-ли Всеукр. науково-практ. конференції [«Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах»], (Тернопіль, 16–17 травня 2002 р.) / Тернопільський експериментальний інститут педагогічної освіти – К. : Ніка-Центр, 2002. – С. 32–36.

38. Шандрук С. К. Теоретико-методологічні основи особистісно-орієнтованої освіти / С. К. Шандрук, Т. П. Одобецька : мат-ли Всеукр. науково-практ. конф. [«Теорія і практика особистісно-орієнтованої освіти»], (Запоріжжя, 8–10 квітня 2003 р.) / МОН України, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. – К.-Запоріжжя : Просвіта, 2003. – Частина 1. – С. 173–175.

39. Шандрук С. Теоретичні основи застосування соціально-психологічного підходу у підготовці фахівців / С. Шандрук : зб. мат-лів міжн. наук.-практ. конф. [«Теоретичні основи та сучасні моделі розвитку національної економіки в умовах інтеграційних процесів»], (Тернопіль, 4–5 грудня 2009 р.) / Тернопільська міська рада, Галицький інститут імені В'ячеслава Чорновола. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – С. 132–133.

40. Шандрук С. К. Соціальні технології як методологічна основа консультативного процесу / С. К. Шандрук : мат-ли восьмої міжн. наук.-практ. інтернет-конф. [Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовплив], (Київ, 23–25 листопада 2011 р.). / Національна академія наук України, Інститут наукового прогнозування. – К. : ТК «Меганом», 2011. – Ч. 4. – С. 5–12.

41. Шандрук С. К. ОДІ як основоположна умова розвитку професійної майстерності особистості майбутнього фахівця / С. К. Шандрук : мат-ли міжн. наук.-практ. конф. [«Соціально-психологічні виміри професійної майстерності особистості в умовах глобалізованого світу»], (Тернопіль, 16-17 травня 2013 р.) / МОН України, Тернопільський національний економічний університет // Психологія і суспільство. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – Спецвипуск. – С.112–113.

Навчально-методичні посібники:

42. Психолого-педагогічна реабілітація дітей, вилучених із праці на вулиці : навч.-метод. посіб. / [за ред. О. П. Петрашук та І. І. Цушка]. – К. : Ніка-Центр, 2003. – 232 с. (п. 3.3.3 Формування індивідуально-творчого стилю діяльності практичних психологів. – С. 57–62.).

43. Психолого-педагогічна реабілітація «дітей вулиці» : навч.-метод. посіб. / [керівник авт. кол. І. І. Цушко; авт. кол. Л. І. Гриценко, Т. Д. Ілляшенко, А. Г. Обухівська та ін.]. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 292 с. (п. 9.3. Специфіка роботи психолога з «дітьми вулиці». – С. 274–280).

44. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби : навч.-метод. посіб. / [за ред. В. Г. Панка, І. І. Цушка]. – К. : Ніка-Центр, 2004. – Т. 2. – 284 с. (п. 9.3. Формування професійних здібностей практичних психологів. – С. 227–232).

45. Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти : навч.-метод. посіб. / [за ред. В. В. Рибалки]. – К. : ІПППЦ АПН України, 2005. – 298 с. (п. 2.9. Психологічна культура розвитку творчих здібностей особистості. – С. 95–100).

46. Словник-довідник психолога-консультанта / укл. Н. В. Гаркавенко, Я. В. Чаплук, С. К. Шандрук та ін. // [наук. ред. В. Г. Панок]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 200 с.

АНОТАЦІЇ

Шандрук С.К. Психологічні засади розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2016.

У роботі здійснено теоретичне узагальнення і методологічне вирішення актуальної наукової проблеми розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів.

Виокремлено найважливіші психологічні засади розвитку креативних спроможностей студентів-психологів на підґрунті циклічно-вчинкового підходу, що дало змогу обґрунтувати авторську структурно-функціональну модель та покомпонентну організацію цих здібностей. Створено за двома критеріальними ознаками (ступенем готовності до профдіяльності та компонентним набором професійних творчих здатностей) нову типологію спроможностей фахівців-психологів до креативного вчинення. Емпірично виявлено рівні розвитку основних

компонентів професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів і встановлено взаємозалежність цих компонентів.

Обґрунтовано оргдіяльнісно-ігрову технологію як результативну психокультурну форму підготовки творчої особистості психолога-професіонала і доведено доцільність застосування цієї технології задля актуалізації креативного потенціалу майбутніх фахівців психологічного профілю та їхньої готовності до продуктивної праці.

Запропоновано методологічну та теоретичну моделі розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів на підґрунті логіко-психологічної структури вчинку у взаємодоповненні ситуаційного, мотиваційного, діяльного і післядіяльного компонентів, що дало змогу виокремити та описати етапи, фази, стратегії і рівні особистісно креативного вчинення й реалізації студентами-психологами власного творчого потенціалу. Експериментально доведено ефективність запропонованої циклічно-вчинкової технології актуалізації креативних спроможностей студентів психологічного профілю та формування творчої особистості як психолога-професіонала.

Ключові слова: творчість, професійна креативність, практичний психолог, професійні творчі здібності, творча особистість, креативне вчинення, циклічно-вчинковий підхід, організаційно-діяльнісна гра, інноваційно-пошукова діяльність, типологія творчих спроможностей.

Шандрук С.К. Психологические основы развития профессиональных творческих способностей будущих практических психологов. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2016.

В работе осуществлено теоретическое обобщение и методологическое решение актуальной проблемы – системного развития профессиональных творческих способностей будущих практических психологов. Представлены результаты научного обоснования и категориального анализа понятий «творчество», «креативность» и «творческие профессиональные способности», и впоследствии на их фундаменте определены концептуальные основы циклически-поступкового подхода к развитию креативных возможностей студентов психологического профиля. Установлено, что в структуре готовности психологов-профессионалов значительная роль принадлежит творческому компоненту, а именно профессиональной креативности как способности личности отображать и творчески изменять продукты психологического труда, становясь при этом активным субъектом, ответственной индивидуальностью, готовой к поступку созидания. Эмпирически выявлены уровни развития базовых компонентов профессиональных творческих способностей будущих практических психологов и обоснована взаимозависимость этих компонентов.

Реализация творческих оснований и практических аспектов развития творческих способностей будущих психологов обусловлена выделением определенных закономерностей формирования этих способностей. В частности

имеет место: прогрессивная последовательность этапов циклического протекания личностного креативного поступка, начиная с возникновения проблемных ситуаций, выявления оригинальных решений, появления мотивированного креативного поля и полного понимания нового способа решения проблемы и критического осознания личной динамики и результатов создания продуктов творчества; цикличность развёртывания процесса создания личностью результатов созидания и особенностей поисково-мыслительной креативной работы, определения пути-способа решения проблемы и рефлексии творчески ориентированной самоактуализации личности; метасистемность в становлении профессиональной креативности специалиста как совокупность стратегий поиска (аналогизирование, комбинирование, реконструирование и т.д.), которая выступает основанием креативного проектирования оригинального или персонифицированного продукта; самоорганизация творческого процесса личности как синергическая целостность интеллектуально и экзистенциально согласованных поведенческих и поступковых этапов реализации, которая актуализирует потенциал ее волевой, умственной, мотивационной, коммуникативной активности и, как следствие, стимулирует выработку креативного подхода к эффективной реализации производственных или деловых задач.

Выделено оргдеятельностно-игровую технологию как результативную психокультурную форму подготовки личности психолога-профессионала и доказана целесообразность применения этой технологии для актуализации креативного потенциала будущих специалистов психологического профиля и их готовности к производительному труду. В итоге реализации циклически-поступкового подхода обогащено содержательно-смысловое поле развития профессиональных творческих способностей будущих практических психологов. В частности определены психодидактические условия, то есть осуществлены разработка и внедрение такой образовательной модели, которая отражает системообразующее единство причин и обстоятельств в креативном познании и мыслепродуктивной деятельности и таким образом реализует становление индивидуальности. Предложена модель содержит совокупность качественных и количественных характеристик-элементов как творчества в целом, так и творческого потенциала личности в частности, в динамике актуализированного креативного процесса профессионального совершенствования.

В психологической структуре поступка творчества психолога выделены следующие компоненты: эмоционально-когнитивный (умение ситуационно мобилизовать свою психодуховную энергетику, целеустремленность, волевая составляющая поведения), потребностно-мотивационный (потребности, мотивы, цели, другие стимулы – желания, убеждения и т.д., возникновение интереса к творческой активности), коммуникативно-продуктивный (реализация оптимального стиля общения, обсуждение процесса творческого акта, реальное осуществление креативных действий) и профессионально-креативный (сознательный контроль за результатами своего творческого деяния и уровнем своего креативного развития и/или индивидуальных достижений). Поэтому развитие профессиональных творческих способностей личности психолога – это прежде всего качественное изменение сфер поисковой креативной поступковости, их составляющих и структурных компонентов путем вхождения ее в продуктивную деятельность.

Причем осуществлять развитие такого уровня возможностей лучше при помощи задействования тех психологических механизмов, которые представляют собой действенную систему различных условий, отношений, средств, связей и актуализацию других психических явлений и тенденций, которые обеспечивают развитие способностей креативной личности.

Обоснованы методологическая и теоретическая модели развития профессиональных творческих способностей будущих практических психологов на основе логико-психологической структуры поступка во взаимодействии ситуационного, мотивационного, деятельного и последеятельного компонентов, что позволило выделить и описать этапы, фазы, стратегии и уровни личностного креативного совершенствования и реализации студентами-психологами собственного творческого потенциала. Доказана эффективность предлагаемой циклически-поступковой технологии актуализации их креативных способностей и формирования творческой личности.

Ключевые слова: творчество, профессиональная креативность, практический психолог, профессиональные творческие способности, творческая личность, креативное деяние, циклически-поступковый подход, организационно-деятельностная игра, инновационно-поисковая деятельность, типология творческих способностей.

Shandruk S. K. Psychological Foundations of Future Practical Psychologists' Professional Creative Abilities. – Manuscript.

Dissertation for getting the degree of Doctor of psychological sciences, specialty 19.00.07 – Pedagogical and age psychology. – State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky», Odessa, 2016.

Theoretical generalization and methodological solution of the actual scientific problem of future practical psychologists' professional creative abilities are performed in the thesis.

The most important psychological foundations of students-psychologists' creative abilities on the base of cyclically-action approach are focused. It gives the possibility to prove the author's structural-functional model and a component organization of these skills. Based on two criteria features (the degree of readiness to professional activity and a component set of professional creativity), a new typology of professionals-psychologists' abilities to creative making is formed. It is revealed empirically the levels of the development of main components of future practical psychologists' professional creative abilities. The interdependence of these components is established.

It is emphasized the organizational and activity game technology as a productive psycho-cultural form of a creative personality training of a professional psychologist, and it is proved the feasibility of this technology for the actualization of the creative potential of the future professionals of the psychological profile and their readiness to productive work.

It is suggested the methodological and theoretical models of professional development of creative abilities of future practical psychologists on the basis of logical and psychological structure of the action in interconnection of situational, motivational, active and after active components, allowing to identify and highlight the steps, phases,

strategies and levels of personal creative fulfillment and implementation of students-psychologists their own creative potential.

The effectiveness of the offered cyclically-action technology actualization of creative abilities of the future psychologists and the formation of a creative personality as a professional psychologist has been experimentally proved.

Key words: creative work, professional creativity, practical psychologist, professional creative abilities, creative personality, creative studying, cyclically-action approach, organizational and operational game, innovative-searching activity, typology of creative abilities.

Підписано до друку – 18.03.2016.

Обсяг 1,9 авт. арк. Формат 60х90/16

Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. № А007-16

Надруковано у ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ»

46004, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 2

Тел./факс: (0352) 47-58-72

Електронна пошта: edition@tneu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3467 від 23 березня 2009 року